

LÁBADI ZSOMBOR

Az elkötelezettség dilemmái

LOSONCZ ALPÁR: A HATALOM(NÉLKÜLISÉG)
HORIZONTJA. HOMMAGE À ÚJ SYMPOSION

Forum Könyvkiadó
Újvidék, 2018
372 oldal, 2990 Ft

Losoncz Alpár könyve az Új Symposion folyóiratról több szempontból is különbözik a konvencionális monográfiák témaválasztásától. A tanulmányokra, esszékre épülő kötetkompozícióra jellemző, hogy nem sok kis filológiai részletből áll össze, hanem egy-egy fontosabb jelenség szélesebb aspektusaira reflektál. A szerző saját megfogalmazásában módszerét magaslati határpontok kijelöléséhez hasonlítja, melyek jó rálátást nyújtanak a szemlélt jelenségekre. Az így létrejött nézőpont így alapvetően perspektivikusnak nevezhető, egy sajátos bölcséleti látószögnek, amely az előtte feltáruló összefüggéseket a teljesség igényével közelíti meg. A könyv előszava részletesen kitér rá, hogy jó néhány alapmű megjelenet a témáról, így például a Csorba Béla és Vékás János szerkesztette *A kultúrtantí visszavág*, Bosnyák István *Politikai Symposion a Délvidéken* című kötetei, illetve Szerbhorváth György monográfiája, a *Vajdasági lakoma*, melyek már igen alaposan dokumentálták a folyóirat történetét. Losoncz Alpár elsődleges célja ennek ismeretében nem a folyóirat recepciótörténeti újraértelmezése, hanem egy olyan összetett látásmód megjelenítése, amely a jelenség közéleti-társadalmi vonzatainak mélyreható gondolati feltárásával, a folyóirat „befejezhetetlen” történetéhez kapcsolódik (17).

A hatvanas évek közepén alapított Új Symposion folyóiratra néhány évtizedes működése során számos olyan kontextus rakódott rá, amely rámutatott a társadalmi közvettség szempontjainak meglétére. A jelenség sokrétű megközelítésére Losoncz Alpár azt a beszédmódot választja, hogy az Új Symposion harmadik nemzedékének tagjaként szólal meg, ám megpróbál bizonyos distanciát kialakítani a múlt történéseivel szemben. E távolságtartás azonban változó mértékű, hiszen az alcímben megfogalmazott hommage jelző egyszerre világít rá az elismerés ígéretére és a tisztelet kinyilvánításának bizonyos performatív kereteire. Ebbe az összefüggésbe kerül a szerző azon szándéka is, hogy a folyó-

iratot övező kiténtetett érdeklődés kibontakozásával egyidejűleg tárgyalja a kontextus fényes pillanatait és árnyoldalait, és időnként rákérdezzon a már létező megközelítések el-
lentmondásaira (9).

A kötet az Új Symposion-jelenségét összekapcsolja a jugoszláv problémakör elemzésével. A „*félrevezető totalitarizmus*” című fejezet egyik fontos állítása szerint maga a folyóirat sem jöhetett volna létre, ha Jugoszlávia egy diktatórikus állam lett volna (103). A totalitárius jelző társítása a fogalomhoz azért nem megfelelő, mert többnyire leegyszerűsített válaszokat hív elő, ezért a szerző a jugoszláv-kérdést is más oldalról közelíti meg. A megbélyegzés kioltja a jelenségben rejlő feszültséget, elkényelmesíti a gondolkodást, márpedig Losonczi Alpár gondolkodói alapállásának egyik jellemző vonása éppen az, hogy kerüli a könnyű válaszokat, és rámutat a fogalmi ellentmondásokra. Jugoszlávia, az egykori államalakzat jelensége számos termékeny feszültséget hordoz, megalakulásától kezdve rendkívül bonyolult, olykor egymásnak ellentmondó társadalmi elvárásoknak próbált eleget tenni, ami miatt alkalmassá válik arra, hogy alapos kritikának vessük alá. Az államszervezetről vallott leegyszerűsített elképzelés meghaladására, a totalitarizmus kritikájának felülvizsgálatára több érv is kínálkozik a kötetben. A fogalom kereteit szétfeszítő ellentmondások között említi például Losonczi Alpár a felszabadítási mitológia meglétét, amelynek fontos része a Szovjetunióval szembeni fellépés, másrészt pedig szembetűnő a szocialista államalakulat relatív belső rétegzettség, ahol megférnek egymás mellett a szocializmus liberalizált, burzsoá és marxista változatai is. A koncepció ideológiai többleteként jelenik meg az öngazgatás koncepciója, amely a rendszerre visszautaló kreatív önkritikaként is értelmezhető a szerző szerint. Ennek a körülménynek tulajdonítható, hogy az állampárt számos alkalommal került olyan sajátos helyzetbe, amikor a kritikával önmagát sújtotta (141). A Jugoszlávia-koncepció értékelésére az óvatos társadalmi távlat jellemző: Losonczi Alpár egyrészt kitér arra, hogy a délszláv állam különösebb előzmények nélkül hozta létre saját létfeltételeit, ám ezzel együtt azt érzékelteti, hogy gyakran megvilágosodászerűen, ad hoc módon történt mindez, mint abban az esetben, amikor a jugoszláv öngazgatás megszületésének elemzésénél, nem mellőzve a szatirikus mozzanatokot sem, a korabeli politika inkább rögtönzösszerű, mintsem alaposan átgondolt stratégiájára utal (115).

Losonczi Alpár kortörténeti értelmezései a történelmi alakzatban kimutatható társadalmi lehetőségek, átalakulások, dinamikus létrejövésük megjelenítésére fókuszálnak. A létrejött politikai viszonyok között egy olyan egyedülálló mozgalomnak a működését, mint amilyen az Új Symposion volt, azzal a némileg egyedülálló társadalmi helyzettel hozza összefüggésbe, amelyben más szocialista országokhoz viszonyítva akár paradox módon még a *lehetetlen lehetőség* is felmerülhetett (*legyünk realisták, valósítsuk meg a lehetetlent*, hangzik a maximális jelmondat). Ez így akár még arra a radikális avantgárd gesztusra is igaz lehetne, amely a folyóirat eszmeiségét a lázadás permanens meglétére vonatkoztatja. A „forradalmi lázadás” igénye a szerző számára több egyszerű ösztönkiélésnél, inkább egyfajta olyan magatartásminta, amely aktív cselekvés és élénk kritikai reflexió is egyszerre. A jelenség körüli feszültséget jól szemlélteti, hogy a szerző nézőpontjából mindig létrejön egyfajta utópikus perspektívája is, amely iránt nem maradhat közömbös az értelmező. A folyamatot az motiválja, hogy a lázadás motívuma és a teljességvágy igénye között dialektikus ellentét feszül. Mindez úgy nyer értelmet, hogy a társadalmi közvetítésben rejlő lehetőségeket kimerítve a művészet a rögzült kollektív képleteket lebontó tevékenységnek bizonyul. Ezt a törekvést mintegy az avantgárd átfeléltetésének tekinti a szerző (45). Az újraértelmezett totalitás ellentmondá-

sosnak tűnő fogalmát szerinte az magyarázza, hogy a Symposium által keltett eszmék, társas gyakorlatok olyan közösségi tartalékként élnek tovább, amelyek a mai gondolkodás számára is tartogatnak ki nem használt lehetőségeket. A perspektivikus visszatekintés éppen ennek a kritikus igénynek szeretne megfelelni.

A vizsgált folyóirat mint összetett művészeti, társadalmi, kulturális jelenség más megvilágításba kerül, amikor a radikális alternatíva nyomán az igazságmozzanattal fonódik össze. Ez az újbaloldali filozófiából ismert szempont különösen sokatmondóan vetődik fel, amikor Losonczi magát a mozgalmat is az igazsághoz való viszonyában ragadja meg. Ekként az összetartozás tudatát nem egyszerűen a nemzedéki kötelék, hanem egy általánosabb, elvi kérdés meglétére alapozza. A kollektív együttállás tényét eszerint nem az eszmei kohézió, hanem a Losonczi Alpár által igazságpolitikának nevezett jelenség teremti meg (38). Ennek a közösségi keménymagnak a létrejötte összefügg a már említett intenzív társadalomkritikával, amely a közös igazsághoz való hűség képzetét is kialakítja. Itt azonban egy újabb ellentmondás körvonalazódik, ugyanis miközben az Új Symposium köreihez való tartozást gyakorlatilag az egzisztenciális vonatkozásoktól teszi függővé, Losonczi Alpár a könyv előszavában mégiscsak generációs különbségről (is) beszél, és az egyes nemzedékek képviselőinek részben eltérő kritikai-poétikai habitust tulajdonít. Ennek a gondolati műveletnek így az is lehet a nem kívánt következménye, hogy a már létrejött igazság eltérő intenzitással jelenik meg, ami a fogalom univerzalista hatását a szerző szándékával ellentétben valamilyen módon mégiscsak gyengíteni fogja. Mivel a kortárs igazság-diskurzus meglehetősen szerteágazó összefüggései csupán töredékesen jelennek meg a kötetben, ezért e kérdéskör kapcsán Losonczi Alpár korábbi tanulmányaira támaszkodhatunk, így vélhetően az esemény kategóriájára összpontosító elmélet alapján (pl. a kötet többnyire egyetértően idézi Alain Badiou francia filozófust) itt is az igazságfogalom lehetőség-feltételeiről lehet szó. Erre az új és kivételes történelmi tett nyomán kialakult eseményre, amely azelőtt elgondolhatatlan volt, emlékeztet sok tekintetben az Új Symposium hirtelen felívelő, különösebb előzmények nélküli létrejötte.

Az esszé egyik legjellemzőbb pontján a jelenség értelmezését a dialektika közegébe helyezi át a szerző. Ennek a bölcséleti választásnak, amelynek előzménye egyébként megfigyelhető Sinkó Ervin írásaiban is, a háttérben egy olyan hegeli tétel áll magyarázó elvként, amely itt a kisebbségi vajdasági lét meghaladásával függ össze. A Losonczi Alpár által is említett tapasztalati heterogenitást szemügyre véve azonban nem igazán érthető, hogy a megcélzott univerzalizmuson túl mi magyarázza az olyan maximalista elbeszélés létrejöttét, amely paradox módon a kollektív önmegvalósítás egyik lehetőségét abban látja, hogy az teljességgel tagadja magát mint kisebbséget (74). Miután a kérdést némileg eldöntetlenül hagyja a kötet, az előzmények ismeretében arra a megállapításra juthatunk, hogy a megcélzott radikális dinamizmus feltehetően a marxista 'semmiből mindenné lenni' tételből származtatható, amely új alakban tér vissza az újbaloldali filozófiában, s itt is az univerzalizmus igényével lép fel. E megközelítéssel szemben azonban joggal vethető fel, hogy a megcélzott univerzális esemény éppen akkor válik leginkább törekennyé, amikor bebizonyosodik róla, hogy óhatatlanul ki van szolgáltatva a többirányú társadalmi-ideológiai közvetítésnek.

A kötet alkotói portréi, pályarajzai közül érdemes kiemelni néhány jellemző fejezetet, ahol jól kirajzolódnak a könyv címébe emelt hatalmi közeggel szembeni egzisztenciális válsztások, ideológiai ambivalenciák erőterei. Itt is jól érzékelhető, hogy a szerző az elismerő gesztusok és a többnyire meglehetősen szoros személyes alapviszony ellenére, továbbra is

meg tudja őrizni a kritikai distanciát az életművekkel szemben. Losonczi Alpár a kiélezett dialektika művelőjeként szemrevételezi a Symposiumhoz kötődő szemléleti módosulásokat, eszmei töréspontokat, egzisztenciális veszteségeket. Ezzel a kritikus szellemiséggel viszonyul például a változatlanul a folyóirat homlokterében álló szabadságm-metaforához, a tenger jelentésrétegeihez. Ennek a jelenségcsoportnak a szemléleti módosulásaira mutat rá Losonczi Alpár Bördör Pál költészetének bizonyos metaforikus aspektusainál is, ahol felfedezi a könnyen kultikussá vált tengerképzet egyik lehetséges dialektikus ellenpárját, amely jól érzékelhető a tengerkábulatától a jelenség elvesztése, majd hiánya felé tartó folyamatban. Az egzisztenciális veszteségek megtapasztalása után, a korábbi közös állam széthullásával, a korábbi pozíciók újragondolására is nagy szükség lehet, ezért a szerző meggyőzően érvel amellett, hogy új symposionista-magatartás ezúttal nem érvényesült következetesen a jelenségről kialakult diskurzusban. Ez márpedig úgy lett volna leginkább elkerülhető, ha ezúttal sem tartunk igényt a birtokos szerepére, s továbbra is rábízunk magunkat a mindenkori közvetítés társas módozataira (322).

A művészportrék egyik rendezőelve a kötetben a partikularitás meghaladásába vetett hit szerepének kiemelése. Különösen jól kirajzolódik e szándék az Új Symposium-mozgalom egyik alapítójának, Sinkó Ervinnek a méltatása során (az *Idegenség forever?* c. fejezetben), ahol egy új mozzanattal egészül ki az igazsághoz való eljutás feltételezett folyamata, a társadalmi elkötelezettség feltétel nélküli vállalásával. A sinkói opuson nyomot hagyott forradalmi vereségtapasztalat Losonczi Alpár szerint egyedül úgy értelmezhető megfelelően, ha teljességgel elutasítjuk az áldozat passzivitásra ítélt szerepkörét, és az életművet az aktív igazság kimondásának viszonyába állítjuk. Ez nem lehet más, mint a politikával szembeni cselekvő állásfoglalás, amely a hatalom közvetlen kritikájának gyakorlását jelenti, a megmutatkozó erkölcsi többlettel (210). Az életműn végigvonuló idegenségtapasztalatra is egészen új perspektíva nyílik, ha elfogadjuk, hogy Sinkónak paradox módon a *lehetetlenség lehetőségében* kellett hinnie. Ezzel olyan hivatkozási pontjává válik az új symposionista-mozgalomnak, amelynek tevékenysége nem egy vég nélküli negatív posztmodern utópiába illeszkedik, s nem az örökös várakozás jut osztályrészül, hanem a cselekvés alternatíváját képviselve visszaváltozik azzá, amit Losonczi Alpár azzal a hitbeli meggyőződéssel jellemez, hogy a Messiás már itt van, megérkezett (206).

Végül érdemes kitérni két igencsak pregnáns és részletgazdag szerzői portréra, melyek kiváló rálátást biztosítanak a korabeli és jelenlegi „vajdasági csúcsértelmiségi dilemmákra”. A Bányai-opuszról szóló fejezet, amely az irodalomtörténész, egyetemi tanár halála után készült, sokrétűen ismerteti azokat a társadalmi és intézményes hajtóerőket, amelyek Bányai János nemzedékére is hatással voltak. Losonczi Alpár az iskolateremtő egyetemi tanár, pedagógus egyéniségének méltatása során nem hallgatja el azt sem, hogy véleményük esetenként eltért egymástól a vajdasági irodalom néhány kérdésének megközelítésében; így például az irodalom autonómiaja megítélése kapcsán is, ahol a késői Bányai János-féle hermeneutikai magatartás és a dialektikus, politika távlatú szemlélet alapvető eltérései is megmutatkoznak. A monográfia egyik legcélratoróbb pályarajza Gerold László egyetemi tanáré, színházkritikusa. Szembeötlő, hogy talán az ő pedagógusi-kritikusi habitusát tekinti a szerző az egyik legbiztosabb alapon állónak az Új Symposium korai nemzedékéből, mert meglátása szerint Gerold László volt az, aki a legkevesebbet változott az idők során. Losonczi egyöntetű elismerését azzal érdemli ki, hogy másokkal ellentétben nem tért ki a közéleti viták elől, és a maga

eszközeivel mindig elszántan küzdött a dilettantizmus, az álműveltség, a provincializmus nemkívánatos jelenségei ellen. A legtöbb esetben vállalja a konfrontációt nemcsak fontos irodalmi, hanem társadalmi, filozófiai kérdésekről is. A közösségben gondolkodás formái Gerold László tevékenységét a színikritika terén ugyanúgy jellemezték, mint a kisebbségi kultúra és a politikai érdekképviselő intézményes szintjein.

A kötet több, az Új Symposion törzsgárdájához tartozó költőről, művésztől is nagyobb terjedelemben emlékezik meg, így pályaképet közöl Tolnai Ottóról, Maurits Ferencről, Végel Lászlóról, Sziveri Jánosról, Fehér Kálmánról. Szerencse, hogy ma is jó néhány alkotó van közöttük, akiktől akár meg is kérdezhethetnénk, hogy mit gondolnak arról a korántsem magától értetődő szerzői szándékról, hogy esetenként jobban megértsük őket, mint amennyire ők értették magukat. Bizonyosan számos eseményt fel tudnak idézni a folyóirat életéből, amely számukra is majdnem annyira megmagyarázhatatlan és érthetetlen volt, mint annak, aki közvetlenül nem volt részese az Új Symposion-jelenségnek.

DJORDJE OZBOLT: REGAINING MEMORY LOSS – SZERB PAVILON